

Posudek na diplomovou práci Bc. Evy Michálkové, DiS. Genderová analýza neziskových organizací poskytujících služby příchozím

Posuzovaná diplomová práce se věnuje výzkumu sociální práce s lidmi s migrační zkušeností a konkrétně zkoumá konstruování obrazu příchozích, genderových, kulturních a náboženských očekávání a normativních představ sociálními pracovníky/pracovnicemi s důrazem na rozbor mocenských vztahů v této sociální práci. Diplomová práce je založena na kvalitativní analýze hloubkových rozhovorů doplněné analýzou dokumentů. Jedná se o kvalitní práci, v níž autorka podnětně využívá také svoji vlastní zkušenost práce v oblasti sociální práce s příchozími. Autorka prokázala obeznámenost s odbornou literaturou, důkladnou přípravu a realizaci výzkumu a sebe-reflexivní přístup ke zkoumanému tématu. Práce je strukturována do tří kapitol, které se věnují konceptuálním a teoretickým východiskům výzkumu, metodologii a analýze empirického materiálu. Těžiště práce spočívá ve třetí kapitole se čtyřmi podkapitolami, která představuje samotný autorský výzkum. Výzkum je založen na dobré znalosti zkoumaného terénu, ve kterém se studentka pohybovala rovněž v pozici sociální pracovnice. Na práci oceňuji také to, jak tuto svoji zkušenost autorka analyticky zpracovává a kriticky reflektuje. Silnou stránkou práce je komplexní přístup k ambivalenci sociální práce jako služby příchozím, která je ovšem situována v normativním rámci nastaveném způsobu financování organizací a institucionalizovanou pozicí samotné sociální práce.

První kapitola následující po úvodu představuje teoretická východiska a institucionální kontext sociální práce s příchozími v rámci integrační koncepce ČR a politiky financování neziskových organizací. Většina kapitoly je věnována kritické reflexi role a fungování sociální práce. Zdařilé jsou pasáže věnující se moci a opomíjení mocenských aspektů ve vztahu mezi sociálními pracovníky/cemi a příchozími. Tyto rozborů autorka rovněž integrálně aplikuje v samotné analýze ve třetí kapitole. Autorka deklaruje, že v analýze využívá zejména feministickou postkoloniální kritiku a genderovou perspektivu. Subkapitola věnující se východiskům feministické postkoloniální kritiky sice dobře reflektuje procesy konstrukce „jinakosti“ migrantů a migrantek ve vládní koncepci integraci i v knihách a učebnicích sociální práce, uvítala bych ale rozsáhlejší představení teoretických konceptů a analytického přístupu feministické postkoloniální kritiky, včetně extenzivnější práce se zahraničními zdroji. Poslední část kapitoly se věnuje genderu jako analytickému nástroji, ve které autorka představuje východiska, jež následně využívá v analýze empirických dat.

Druhá kapitola je věnována metodologii. Velmi pečlivě jsou zpracovány zejména části, v nichž autorka reflektuje svoji pozicionalitu v terénu a etické aspekty výzkumu. Detailně se rovněž dozvídáme o sběru dat a výzkumných partnerech a partnerkách. V kontrastu s těmito důkladně zpracovanými aspekty je ale relativně malá pozornost věnována metodologickým východiskům analýzy empirického materiálu. Autorka pracuje s konstruktivistickým přístupem k analýze dat, jediný odstavec, který má její přístup vyložit, ale nepovažuji za dostatečný. Domnívám se, že tento nedostatek se promítá v dílčích momentech i do analýzy dat, kdy autorka někdy nerozlišuje na jedné straně snahu jejích komunikačních partnerů a partnerek popsat sociální situaci lidí, se kterými pracují, a na druhé straně výroky, z nichž je možné usuzovat na reprodukci stereotypů a marginalizace příchozích (viz níže).

Třetí, nejrozsáhlejší kapitola je věnována analýze empirického materiálu. V této vnitřně více strukturované kapitole se ukazuje, že by pro lepší orientaci v textu bylo vhodné kapitoly a podkapitoly číslovat. Analýza rozhovorů je prezentována komplexně a autorka zde integrálně využívá analytické nástroje, které vymezila v první kapitole. Zaměřuje se také na jazyk a jeho normativní konotace a ambivalentní důsledky přizpůsobování sociální práce s příchozími zadáním státní koncepce integrace (integrace prostřednictvím zaměstnání,

apod.). Za nejpodnětnější část považuji subkapitoly o konstrukci představ a reprezentace příchozích. V této části práce autorka pregnantně ukázala kulturní a náboženské stereotypy ve spojení s genderovými představami, které sociální pracovníci reprodukují a s nimiž pracují. Ač tyto části považuji za velmi zdařilé, přesto jsem měla místy dojem, že autorka někdy ve své interpretaci připisuje výroky svých výzkumných partnerek a partnerů normotvorné konotace i v pasážích, kdy jde o popis jejich zkušenosti s lidmi, se kterými pracují.

Přinejmenším citované úryvky z rozhovorů její závěry ne vždy dokládají. Např. na s. 76 respondentka Kateřina upozorňuje na skutečnost, že příchozí tráví v práci více času, než občané ČR. Uvedenou citaci z rozhovoru bych interpretovala ale tak, že jí primárně jde o zhodnocení strukturálních podmínek určité skupiny, což ještě neznámá, že by si nebyla vědoma vnitřní variability životních vzorců a že někteří příchozí pracují za jiných podmínek. Statisticky ovšem platí, že lidé s nejistým pobytovým statutem pracují více hodin než občané/ky. Domnívám se, že tvrzení, že by tím Kateřina popírala složitou situaci občanů a občanek ČR v prekarizovaných zaměstnáních, je přehnané. A její vyjádření o migrantech/kách z bývalého východního bloku jako skupině ohrožené vykořisťováním, je podle mého názoru popisem reality, nikoli nutně konstrukcí stereotypů. Nebo na s. 78 s ohledem na situaci matek samoživitelek autorka interpretuje pojmenování strukturálních bariér žen s malými dětmi jako rozpor s individuálním přístupem k příchozím.

Podle mého názoru uvědomění si a pojmenování strukturálních znevýhodnění, kterým některé skupiny čelí, nutně vždy neznámá jejich stereotypizaci, a zároveň je to kompatibilní s individuálním přístupem v sociální práci. Kdyby totiž individuální přístup znamenal i aplikaci individualistické optiky při identifikaci potenciálních překážek, bylo by to spíše poplatné neoliberálnímu pohledu a v rozporu s kritickou sociální prací. Jedná se o dvě různé roviny: individuální přístup k subjektu vs. individualistický přístup k poznání a analýze. Autorka práce tak místy sociální práci podrobuje takové „dekonstrukci“, která neumožňuje následnou rekonstrukci. Na straně 79 si sama klade tuto otázku, zda jde o popis reality, nebo reprodukci stereotypů, na předchozích stranách se ale přiklonila k druhé variantě, ač to podle mého názoru z citací zcela neplynulo (ale možná v kontextu celého rozhovoru to bylo jednoznačnější). Tuto svoji otázku autorka ponechává v práci bez odpovědi, což by bylo podnětné otevřít v diskusi při obhajobě.

Celá práce se vyznačuje dobrou úrovní jazykového vyjádření. Jako velmi pozitivní hodnotím sebereflexivní práci s používanými termíny, což svědčí o pečlivé práci při zpracování všech fází výzkumu. Naproti tomu nedostatkem je chybějící interpunkce na řadě míst a drobné další chyby.

Předložená diplomová práce splňuje nároky na kvalifikační magisterskou práci. Eva Michálková prokázala schopnost analyticky a s hlubokým vhledem přistoupit ke zkoumanému materiálu, který uvedla do kontextu a diskusí s aktuální odbornou literaturou. Celkově diplomovou práci považuji za kvalitní a navrhuji hodnotit ji nejvyšším stupněm ocenění.